Současné muzeum a jeho vzdělávací možnosti na počátku 21. století

Nowadays museum and its educational potential at the beggining of 21st century

Jolana LAŽOVÁ

Abstrakt: Příspěvek se zabývá fenoménem muzea - jako výchovné a vzdělávací instituce, která uchovává národní kulturní hodnoty a zprostředkovává je dalším generacím a plynule navazuje na mladý vědní obor muzejní pedagogiku. V současné době je v muzeích věnována významná pozornost práci nejen s dětmi a mládeží, ale také s dospělými či seniory. Nově vznikající lektorská oddělení nabízejí návštěvníkům rozličné možnosti edukačního využití, včetně zapojování nových technologií do doprovodných programů, se kterými se můžeme také setkat volně v expozicích (např. ve formě didaktické pomůcky). V nejčastějších případech jsou jimi např. dataprojektory, dotykové obrazovky či tablety. Aktuální fakta nám prozradí dosavadní výsledky dotazníkového šetření, doplněného o informace z terénního výzkumu.

Klíčová slova: muzeum - muzejní a galerijní pedagogika – muzejní edukace, nové technologie – dotazníkové šetření.

Abstract: This contribution deals with the the phenomenon of museums - as an educational institution, which preserves national cultural values and pass them on the next generations and continuously follows the young field of museum education. Nowadays in museums, there is a significant attention dedicated not only to the work with children, but also with adults and seniors. The newly created lecturer departments offers visitors a variety of educational use, including involving new technologies into support programs, which we can also meet freely in expositions (eg. As teaching aids). Most frequently those are for example dataprojectors, touch screens or tablets. We get the actual facts from results of the questionnaire research, supplemented by information from field research.

Key words: museum - museum and gallery education – new technologies - questionnaire research.

1 Úvod

Muzeum je výchovnou a vzdělávací institucí s dlouhou historií. Uchovává národní kulturní hodnoty a po celá staletí se je snaží předávat a zprostředkovávat dalším generacím, aby tyto hodnoty nezanikaly. Vzdělávací cíle muzea se v procesu historického vývoje přirozeně proměňovaly, bezesporu však sehrávaly pro lidstvo významnou edukační roli již od svého vzniku. Od 2. poloviny 20. století se potom začíná rozvíjet vědní obor Muzejní pedagogika.

V současné době je edukačnímu potenciálu v českých muzeích a galeriích věnována významná pozornost. Děje se tak pochopitelně po vzoru zahraničních institucí. Nově vznikající a rozvíjející se lektorská oddělení nabízejí návštěvníkům všech věkových kategorií či osobám jakkoli znevýhodněným rozličné možnosti edukačního využití. Pozoruhodné jsou změny, které přinášejí rychlý vývoj nových technologií. Jejich užívání sledujeme v českých muzeích a galeriích jak pro přímou (např. v edukačních programech, tedy v doprovodu s lektorem), tak i nepřímou (např. didaktická pomůcka) podporu učení návštěvníků. Ve druhém případě se jedná o samoobslužnou manipulaci s moderními technologiemi přímo v expozicích, ve formě dotykových obrazovek, tzv. info kiosků a dalších digitálních zařízení. Velice aktuální je také používání mobilních telefonů a jejich aplikací.

Nyní probíhá dotazníkové šetření v českých muzeích a galeriích, kdy zjišťujeme, jak jsou zde nové technologie využívány a jak jsou přijímány návštěvníky i samotnými lektory. Z dosavadních výsledků dotazníkového šetření vyplývá zájem českých muzeí a galerií o jejich využívání. Nejčastěji se jedná o audio-průvodce, audio záznamy, dataprojektory, interaktivní tabule, QR kódy a video projekce. Muzea chtějí držet krok s dobou a přilákat do svých expozic mladou generaci návštěvníků.

2 Muzeum - Výchovná a vzdělávací instituce

„Muzeum jako instituce i jako duchovní hodnota je zcela jedinečným kulturním a společenským jevem dnešní doby.“ (Horáček, 1998, s. 34)

V této kapitole si klademe za cíl představit muzeum jako instituci, která od svého vzniku přispívá značnou měrou k rozvoji lidské vzdělanosti. Ve stručném historickém sledu událostí chceme akcentovat důležité kulturní mezníky, které přispěly k rozvoji výchovně vzdělávacího potenciálu muzeí a galerií a v konečném důsledku vedly ke vzniku samostatného vědního oboru, muzejní pedagogiky. Představíme zde také významné osobnosti této vědní disciplíny.

Muzeum je specifickou výchovnou a vzdělávací institucí, která vytváří, uchovává, rozšiřuje, zkoumá a prezentuje své sbírky veřejnosti. Vzniká a dále se rozvíjí od 18. století. S muzejním fenoménem jako takovým, se však setkáváme daleko dříve, a to v antice. (Šobáňová, 2012). Dovolte nám připomenout řecké *museion* – původně sídlo múz a následně místo vzdělávaní, kde se setkávali významní učenci a myslitelé a od něhož je také slovo *muzeum* odvozeno. S prvními muzejně-pedagogickými úvahami se setkáváme od 2. polovina 16. století v Německu. Výrazněji se potom tyto tendence rozšiřují na konci 18. století, v období, kdy vznikají slavná světová muzea (např. Louvre v Paříži). Pro rozkvět muzejní kultury a její výchovně vzdělávací role je však nejvíce podstatný počátek 20. století, kdy se objevují významné muzeologické a pedagogické osobnosti s jejich muzejně-pedagogickými teoriemi, dále rozvíjenými od 2. poloviny 20. století. (Jagošová, Jůva & Mrázová, 2010).

2.1 Muzejní pedagogika

Muzejní pedagogika je poměrně mladý obor, který zahrnuje teorii a praxi edukace v muzeu a s muzeem spojenou. V českém prostředí se začal rozvíjet především po roce 1989, ovšem již v předchozím období se jeho teoretickému obsahu věnoval např. významný autor Josef Beneš. Ve světovém měřítku sahají kořeny muzejní pedagogiky daleko do 16. století, ve 30. letech 20. století se potom tento termín začal používat v Německu. V současné době se u nás muzejní pedagogikou zabývá značné množství autorů. Nicméně, jak u nás, tak v zahraničí, jsou všechna zásadní data a výzkumné analýzy, důležité pro rozvoj této disciplíny, rozvíjeny až v posledních deseti letech (Jagošová, Jůva & Mrázová, 2010).

Termín muzejní pedagogika je vědní obor, který se zabývá muzejní edukací. V *Pedagogickém slovníku* nacházíme přesnou definici:

„Muzejní pedagogika je nově se rozvíjející pedagogická disciplína, zkoumající všechny aspekty využívání muzeí a v nich uchovávaných sbírek pro výchovně-vzdělávací činnost, např. didaktické a metodické problémy vytváření specializovaných expozic (dětská muzea, muzea pro mládež), přípravy zvláštních prohlídek pro školy, vyučovacích hodin a „dílen“ probíhajících v muzeu aj.“ (Průcha, Walterová & Mareš, 1995, s. 293)

Ačkoli se u nás přesný termín muzejní pedagogika dříve nepoužíval, důležité obsahové aspekty zkoumal, v úvodu již zmíněný, přední český muzeolog J. Beneš (1917-2005). Od 60. let 20. století zohledňoval význam a vzdělávací role muzea. Už v té době hovořil o přitažlivých kulturních programech, díky nimž se mohou zvyšovat počty návštěvníků muzeí, obzvláště dětí a mládeže. Své poznatky zpracoval v rozsáhlé monografii *Muzeum a výchova* (1980). Radek Horáček (1998, s. 56) definuje muzejní pedagogiku jako komplexní označení aktivit, „které cíleně využívají instituce muzea k přímým výchovně-vzdělávacím činnostem“. V roce 1998 vychází stěžejní publikace *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Autor zde objasňuje problematiku galerijní animace, která je v muzejní edukaci stále velice aktuální. Uvádí jednotlivé typologie programů pro veřejnost, jako např. prohlídky s průvodcem, besedy, ateliéry a tvůrčí dílny, ale také zvláštní programy a konečně animace, jenž jsou oblíbenou formou muzejní edukace. „Animace v galeriích jsou “oživující” činnosti, při nichž návštěvníci pomocí různých materiálů či předmětů vytvářejí dílčí výtvarné etudy, které svým principem, technologií nebo obsahovým zaměřením navazují na sledované dílo.“ (Horáček, 1998, s. 71). Za zmínku stojí, že R. Horáček v té době označil V. Jůvu, jako autora jediného spisu o muzejní pedagogice v České republice. Vladimír Jůva je autorem velkého množství publikací a článků, vztahujících k této problematice, např. *Děti, mládež, ... a muzea?* (2003). Obzvlášť zajímavým počinem je jeho studie *Virtuální muzeum a nové možnosti vzdělávání* (2008). Avšak největší význam má následující publikace, na níž spolupracoval s dalšími dvěma autorkami. Pokusem shrnout všechny dosavadní informace a poznatky, které u nás do té doby vzešly z odborné literatury, se stala publikace od autorů V. Jůva, L. Jagošová, L. Mrázová s názvem *Muzejní pedagogika: Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace* (2010). Autoři zaměřili cíl hlavně k nápomoci studentům muzeologie a muzejníkům z praxe, zorientovat se v muzejní pedagogice a také informovat širší, zejména pedagogickou odbornou veřejnost o možnostech využití muzejní pedagogiky v jejich práci. V uvedené publikaci autoři vymezují muzejní pedagogiku jako svébytnou vědeckou disciplínu. Muzejní edukace tvoří její hlavní kategorii, jejímž efektem mohou být pozitivní změny navozené v jedinci skrze působení muzea, jeho materiálními a nemateriálními obsahy a jejich uspořádáním. Teorie muzejní edukace směřuje ke dvěma hlavním vědním disciplínám, k pedagogice a muzeologii, jak uvádí Petra Šobáňová. Autorka, která se také odborně zabývá muzejní a galerijní pedagogikou, v předešlých dvou letech vydala dvě významné publikace *Muzejní edukace* (2012) a *Edukační potenciál muzea* (2012). Přispěla taktéž značným množstvím článků, příspěvků či sborníků a vysokoškolských skript.

2.2 A jak vypadá současná situace muzejní edukace v praxi?

Dnešní významnější instituce zřizují či aktivizují lektorská oddělení, kde působí muzejní pedagogové (lektoři, animátoři, aj.), kteří připravují k výstavám animační programy. Zlepšuje se také spolupráce s kurátory (Šobáňová, 2012). Dle typu a velikosti instituce se liší počet muzejních pedagogů. Ve velkých institucích, jako je např. Národní galerie v Praze, se věnuje vzdělávacím činnostem šest lektorů a dalších třicet je externích, kteří realizují za rok cca 700 vzdělávacích programů. Dále pak výtvarné herny a výtvarné dílny pro dospělé, těch je zhruba tři 300 až 400. O vzdělávací programy je zde zájem a návštěvníci se rádi vracejí (Z rozhovoru s lektorem O. Bystřickým, Národní galerie v Praze). Moravská galerie v Brně disponuje pěti lektorkami a dále např. Muzeum moderního umění Olomouc má k dispozici pro edukační účely tři stálé lektory.

Ačkoli je vztah veřejnosti k muzeím ambivaletní (Šobáňová, 2012), muzea a galerie se snaží vytvářet doprovodné programy k výstavám či stálým expozicím a srozumitelnou formou zprostředkovávat umělecká díla či jiné sbírkové předměty všem návštěvníkům. Pravidelně se konají muzejní konference, kde jsou prodiskutovávány aktuální problémy a dále besedy, např. Beseda s pozvanými hosty nad smyslem a podobami současných doprovodných programů v galerijním a muzejním provozu, s názvem *Pro koho to děláš? Když to nikoho nezajímá*. (Bartlová, Kratochvíl & Horák, 2013)

3 Význam nových technologií - Jak přilákat mladou generaci návštěvníků

„Nové technologie poskytují nové možnosti komunikace, sdílení informací a multimediálního obsahu.“ (Buchtová, 2011, s. 3)

S digitálními technologiemi se v dnešní době setkáváme u většiny českých muzeí a galerií, záleží ovšem na druhu a velikosti dané instituce a dalších faktorech. S jinými moderními technologiemi se setkáme v menším muzeu regionálním, nebo v technickém, vlastivědném či v muzeu umění, s jinými potom v tzv. Science centrech. Využívání nových technologií v muzeích a galeriích nabízí další možnost zprostředkování uměleckého díla či jiného sbírkového předmětu zábavnou a interaktivní formou.

3.1 Digitální technologie v muzeu a galerii

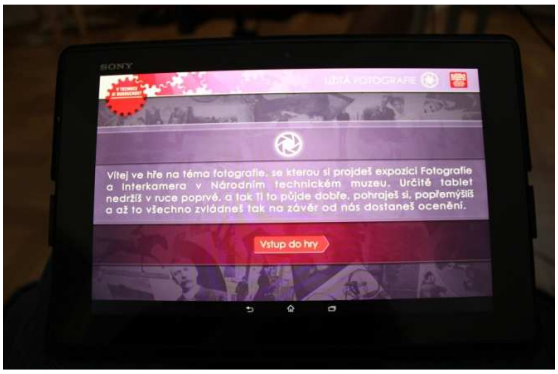
„Význam muzea v současné společnosti dramaticky zvýrazňují nové vizuální a komunikační technologie a s nimi související kulturní a sociální proměny.“ (Kesner, 2000, s. 239)

Muzea a galerie projevují snahu flexibilně reagovat na proměnlivost moderního vývoje. Již přes čtyřicet let zapojují do svých muzejních programů nejnovější technologie a přístupy. Nejčastěji se jedná o tzv. audio průvodce a audiovizuální prezentace (Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, 2012, č. 2. roč. 50). Řada zahraničních článků upoutávají naši pozornost titulky: *Museum learning via social and mobile technologies: (How) can online interactions enhance the visitor experience?* (Charitonos, K., Blake, C., Scanlon, E. & Jones, A., 2012, p. 802-819). V současné době tyto tendence pronikají i k nám. Stále častěji máme možnost nalézt v nabídce doprovodných programů, edukační programy, určené k využívání chytrých telefonů a tabletů, s nimiž si mohou návštěvníci samostatně procházet danou expozici, tedy v doprovodu svého digitálního, animovaného průvodce.

Digitálního interaktivního průvodce nabízí např. Národní technické muzeum v Praze. Prostřednictvím projektu *V technice je budoucnost* se naskytla muzeu příležitost pořídit několik tabletů, do nichž byly nainstalovány speciální programy, obsahující mj. i hry, kvízy a další aplikace.

Obrázek 2.1.

Obrázek 2.2.

Obrázek 2.3.

Digitální průvodce expozicemi v tabletu, Národní technické muzeum v Praze, 2014. (Foto: Veronika Schvanová)

Dalším příkladem mohou být projekty, realizované lektory Muzea umění Olomouc. Animační program k výstavě Josefa Ignáce Sadlera (2011) či Workshop klasické animované tvorby pro učitele výtvarné a mediální výchovy. V těchto programech jde především o zprostředkování uměleckého díla za použití moderních technologií, sloužící jako inspirace k nahlížení na současnou uměleckou tvorbu (Johnová - Čapková, 2012).

Obrázek 2.4. Animační program 90 minut aneb rychlokurz Foto: Zdeněk Sodoma

Využití nových technologií můžeme také vidět v nové expozici Přírodovědného kraje ve Vlastivědném muzeu v Olomouci, která obsahuje několik dotykových obrazovek, zpětných dataprojektorů, jiné promítací zařízení, zvukové efekty dokreslující atmosféru dané expozice, akvárium na dotykové pero, a nebo tzv. „digitální jezírko“, v němž si návštěvníci mohou pořídit vlastní úlovek.

Obrázek 2.5.

Obrázek 2.6.

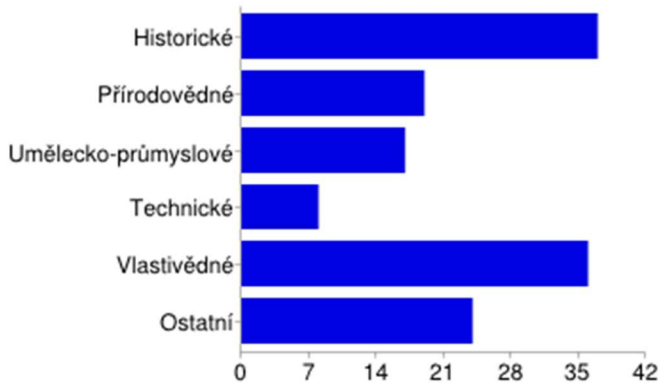
Obrázek 2.7.

Expozice Přírodovědného kraje, Vlastivědné muzeum v Olomouci, 2012 (Foto: P. Rozsíval, M. Kyselá)

4 Dotazníkové šetření - Využití nových technologií v muzejní edukaci

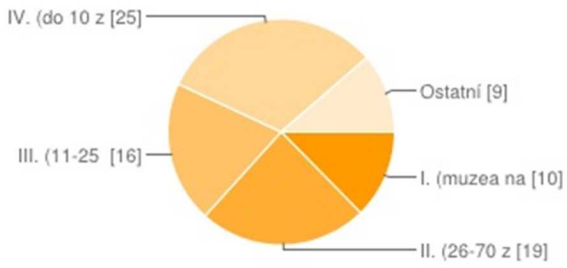
V současné době je prováděn kvantitativní výzkum, kdy je pomocí elektronicky rozesílaných dotazníků zjišťováno, která muzea a galerie v České republice využívají nové technologie, jak pro přímou (např. v edukačních programech), tak i nepřímou (např. didaktická pomůcka) podporu učení návštěvníků.

Dotazníky postupně rozesíláme do všech českých muzeí a galerií. Aktuálně máme k dispozici odpovědi od celkem 83 respondentů, kteří jsou rozděleni dle zaměření, velikosti, typu instituce a dalších kritérií.

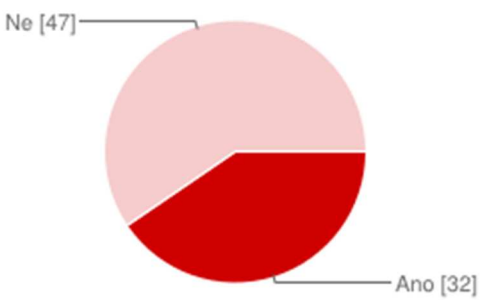
Historické	37	45 %
Přírodovědné	19	23 %
Umělecko-průmyslové	17	20 %
Technické	8	10 %
Vlastivědné	36	43 %
Ostatní	24	29 %

Obrázek 3.1. Zaměření muzea a galerie

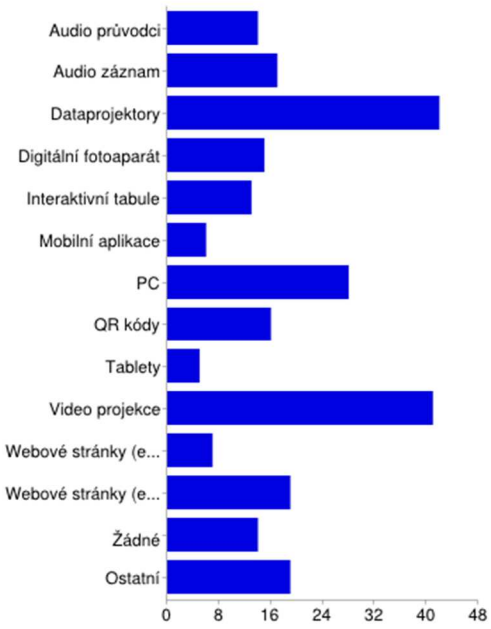
I. (muzea nad 70 zaměstnanců)	10	12 %
II. (26-70 zaměstnanců)	19	23 %
III. (11-25 zaměstnanců)	16	19 %
IV. (do 10 zaměstnanců)	25	30 %
Ostatní	9	11 %

Obrázek 3.2. Typ instituce dle velikosti

Ano	32	39 %
Ne	47	57 %

Obrázek 3.3. Je součástí Vaší instituce samostatné edukační oddělení?

Audio průvodci	14	17 %
Audio záznam	17	20 %
Dataprojektory	42	51 %
Digitální fotoaparát	15	18 %
Interaktivní tabule	13	16 %
Mobilní aplikace	6	7 %
PC	28	34 %
QR kódy	16	19 %
Tablety	5	6 %
Video projekce	41	49 %
Webové stránky (edukace na webu) - hry, aplikace, kvízy aj.	7	8 %
Webové stránky (edukace na webu) - materiály ke stažení	19	23 %
Žádné	14	17 %
Ostatní	19	23 %

Obrázek 3.4. Využíváte pro nepřímou podporu učení návštěvníků některé nové technologie?

Zde několik důvodů, které uvádějí muzejní pracovníci jako impuls k zavedení nových technologií např. „Inspirace z návštěvy zahraniční instituce; Zpřístupnění muzea veřejnosti, zvýšit návštěvnost, rozšířit věkovou hranici; Vytvoření nové expozice; Posílení vstupní motivace dětí k zájmu o vzdělávací obsah. Možnost prezentace muzejních témat formou, která je přiléhavá k myšlení současné mladé generace; Všudypřítomnost a postupující samozřejmost používání konkrétních technologií (v chronologickém pořadí - PC, projekce, digitální informační panely, dotykové obrazovky, tablety), požadavky a zájem návštěvníků…atp.“

Z dosavadních výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že mají česká muzea a galerie zájem o využívání nových technologií. Nejčastěji se jedná o audio-průvodce, audio záznamy, dataprojektory, interaktivní tabule, QR kódy, video projekce, tablety a také nově mobilní telefony. Muzea chtějí držet krok s dobou a přilákat do svých expozic mladou generaci návštěvníků.

5 Závěr

V článku jsme hovořili o výchovné a vzdělávací roli muzea a jeho historickém vývoji, ze kterého se ve 2. polovině 20. století zrodila samostatná vědní disciplína, muzejní pedagogika. Představili jsme tuto moderní sociální vědu, zabývající se teorií a praxí edukace v muzeu a poukázali na její významné osobnosti. Dále jsme se v textu zamysleli nad významem nových technologií a jejich využíváním v muzejní edukaci a na ukázce několika muzeí jsme nastínili současnou situaci. V závěru příspěvku prezentujeme dosavadní výsledky dotazníkového šetření s ukázkou grafů zjištěných dat. Další směřování výzkumu se bude dále odvíjet dle zjištěných informací dotazníkového šetření. Využit bude terénní výzkum, na kterém již nyní částečně pracujeme. Navštívíme muzea a provedeme pozorování a analýzu edukačních programů. Do budoucna bychom se rádi zaměřili na didaktický obsah a využití nových technologií v tomto duchu.

Literatura

Bartlová, A., Kratochvíl, J., & Horák O. (2013). *Pro koho to děláš? Když to nikoho nezajímá*. Praha: tranzit.cz

Buchtová, M. (2011). *Interaktivní technologie pro muzea*. Muzeum 49 / 2 / 11. Dostupný na http://www.emuzeum.cz/admin/files/muzeum_2_2011_final.pdf

Charitonos, K., Blake, C., Scanlon, E., Jones, A. (2012). *British Journal of Educational Technology, September 43*(5).

Jagošová, L., Jůva, V., & Mrázová, L. (2010). *Muzejní pedagogika: Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido.

Jůva, V. (2008). Virtuální muzeum a nové možnosti vzdělávání. *Pedagogická orientace, 18*(4), 3-19.

Kesner, L. (2000). *Muzeum umění v digitální době: Vnímání obrazů a prožitek umění v soudobé společnosti*. Praha: Argo a Národní galerie.

Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce. 2/12, ročník 50.

Horáček, R. (1998). *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (1995). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.

Šobáňová, P. (2012). *Edukační potenciál muzea.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Základní statistické údaje o kultuře v České republice 2009. Kulturní dědictví 1. díl: *Kulturní dědictví, muzea, galerie a památkové objekty* (2010) [online]. Praha: NIPOS. Dostupný na: http://www.niposmk.cz/wpcontent/uploads/2009/03/Statistika_kultury_2011_I. KULTURNI-DEDICTVI_web.pdf.

.

Kontakt

Mgr. Jolana Lažová

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Žižkovo nám. 5
779 00 Olomouc.

e-mail: jolana.lazova@gmail.com